

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΟΜΙΛΙΑΚΟ ΕΝΕΡΓΗΜΑ;¹

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ ὁμιλιακὴ κατάσταση ποὺ συνεπάγεται ἓναν ὁμιλοῦντα, ἓναν ἀκροατὴ, καὶ μιὰ ρήση τοῦ ἀκροατῆ, ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν ἐνεργήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ ρήση ἐκείνου ποὺ μιλάει. Αὐτὸς θὰ ἔχει κινήσει μὲ χαρακτηριστικὸ τρόπο τὰ σαγόνια του καὶ τὴ γλώσσα του καὶ θὰ ἔχει κάνει ἤχους. Ἐπιπλέον, θὰ ἔχει χαρακτηριστικὰ ἐκτελέσει ὀρισμένα ἐνεργήματα ποὺ ἀνήκουν στὴν κλάση ποὺ περιλαμβάνει τὸ νὰ πληροφορήσει ἢ νὰ ἐκνευρίσει ἢ νὰ προκαλέσει βαρεμάρα στοὺς ἀκροατὲς του. Καὶ ἀκόμη, θὰ ἔχει χαρακτηριστικὰ ἐκτελέσει μερικὰ ἐνεργήματα ποὺ ἀνήκουν στὴν κλάση ποὺ περιλαμβάνει τὸ νὰ ἀναφερόμαστε στὸν Κέννεντυ, στὸν Χρουτσώφ ἢ στὸν Βόρειο Πόλο. Καὶ τέλος, θὰ ἔχει ἐκτελέσει ἐνεργήματα ἀπὸ τὴν κλάση ποὺ περιλαμβάνει τὸ νὰ κάνουμε δηλώσεις, νὰ κάνουμε ἐρωτήσεις, νὰ δίνουμε προσταγές, νὰ κάνουμε μιὰν ἀνακοίνωση, νὰ χαιρετοῦμε, καὶ νὰ προειδοποιῶμε. Τὰ μέλη αὐτῆς τῆς τελευταίας κλάσης εἶναι αὐτὰ ποὺ ὁ Austin² τὰ ὀνόμασε 'ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα' (illocutionary acts). Μ' αὐτὴ τὴν κλάση θὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ. Ὡστε ὁ τίτλος τούτου τοῦ ἄρθρου θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι «Τί εἶναι ἓνα ἐλλεκτικὸ ἐνέργημα:». Δὲν θὰ προσπαθῆσω νὰ ὀρίσω τὴν ἔκφραση 'ἐλλεκτικὸ ἐνέργημα', μολονότι, ἂν πετύχει ἡ ἀνάλυση ποὺ κάνω μιᾶς εἰδικῆς περίπτωσης ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος, μπορεῖ ἴσως νὰ ἀποτελέσει τὴ βάση γιὰ ἓναν ὀρισμὸ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ρήματα καὶ τὶς ρηματικὲς φράσεις ποὺ σχετίζονται μὲ ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα εἶναι: δηλώνω, βεβαιώνω, περιγράφω, προειδοποιῶ, παρατηρῶ, σχολιάζω, προστάζω, διατάζω, ζητῶ, ἐπικροτῶ, ἐπικρίνω, ζητῶ συγνώμη, ἀποδοκιμάζω, ἐπιδοκιμάζω, μοῦ εἶναι εὐπρόσδεκτο, ὑπόσχομαι, ἐκφράζω ἐπιδοκιμασία, λυπᾶμαι ποῦ. Ὁ Austin ἰσχυριζόταν πὼς ὑπῆρχαν πάνω ἀπὸ χίλιες τέτοιες ἐκφράσεις στὰ ἀγγλικά.

Εἰσαγωγικά, πρέπει ἴσως νὰ πῶ γιατί νομίζω πὼς ἡ μελέτη τῶν ὁμιλιακῶν ἐνεργημάτων — ποὺ καμιά φορὰ λέγονται καὶ γλωσσικὰ ἢ γλωσσικιστικὰ ἐνεργήματα — παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ ἔχει σημασία στὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσας. Πιστεύω πὼς κάθε δείγμα γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας ἐμπεριέχει ἓνα γλωσσικὸ ἐνέργημα. Καὶ μονάδα στὴ γλωσσικὴ ἐπικοινωνία δὲν εἶναι, ὅπως συχνὰ ὑποθέτουν, τὸ σύμβολο ἢ ἡ λέξη ἢ ἡ φράση, οὔτε καὶ τὰ ὕλικά σημεῖα γιὰ τὸ σύμβολο, τὴ λέξη ἢ τὴ φράση· ἀλλὰ εἶναι ἡ παραγωγή τοῦ ὕλικου σημείου στὴν ἐκτέλεση τοῦ ὁμιλιακοῦ ἐνεργήματος ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ μονάδα τῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τὸ ἐλ-

λεκτικό ἐνέργημα εἶναι ἡ παραγωγή τοῦ ὑλικοῦ σημείου τῆς φράσης κάτω ἀπό ὀρισμένες συνθήκες, καὶ εἶναι ἡ ἐλάχιστη ἐνότητα τῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας.

Δὲν ξέρω πῶς νὰ ἀποδείξω ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἐπικοινωνία οὐσιαστικὰ συνεπάγεται ἐνεργήματα, ἀλλὰ μπορῶ νὰ σκεφτῶ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ δοκίμαζε κανεὶς νὰ πείσει κάποιον ποὺ τὸ ἀμφισβητεῖ. "Ἐνα ἐπιχείρημα θὰ ἦταν νὰ τοῦ ζητήσουμε νὰ προσέξει τὸ γεγονός πῶς ὅταν θεωρεῖ ὅτι ἕνας ἦχος ἢ ἕνα σημάδι στὸ χαρτί εἶναι μιὰ περίπτωση γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας, δηλ. ἕνα μήνυμα, ἕνα ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ συνεπάγεται τὸ ὅτι ἔτσι βλέπει τὸν ἦχο ἢ τὸ σημάδι στὸ χαρτί, εἶναι ὅτι θὰ πρέπει νὰ τὸ θεωρεῖ ὡς κάτι ποὺ παράχθηκε ἀπὸ ἕνα ὄν μὲ ὀρισμένες προθέσεις. Δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βλέπει μόνο σὰν φυσικὸ φαινόμενο, ὅπως βλέπει μιὰ πέτρα, ἕναν καταρράκτη ἢ ἕνα δέντρο. Γιὰ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ θεωρήσει ὡς περίπτωση γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας, πρέπει νὰ ὑποθέσει πῶς ἡ παραγωγή του εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζω ἕνα ὀμιλιακὸ ἐνέργημα. Εἶναι μιὰ λογικὴ προϋπόθεση, λόγου χάρι, γιὰ τὶς τωρινὲς προσπάθειες ἀποκρυπτογράφησης τῆς γραφῆς τῶν ἱερογλυφικῶν τῶν Μάγια, ὅτι ὑποθέτουμε τουλάχιστον πῶς τὰ σημάδια ποὺ βλέπουμε πάνω στὶς πέτρες παράχθηκαν ἀπὸ ὄντα λίγο ἢ πολὺ σὰν ἐμᾶς καὶ ὅτι παράχθηκαν μὲ ὀρισμένα εἶδη προθέσεων. "Ἄν εἴμασταν βέβαιοι πῶς τὰ σημάδια εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ἄς ποῦμε, τῆς διάβρωσης ἀπὸ τὸ νερό, τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε ζήτημα ἀποκρυπτογράφησης τους, οὔτε κἀν θὰ τὰ ὀνομάζαμε ἱερογλυφικά. Τὸ νὰ τὰ θεωρήσουμε μέσα ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας, κατ' ἀνάγκη συνεπάγεται τὸ νὰ θεωρήσουμε τὴν παραγωγή τους ὡς ὀμιλιακὸ ἐνέργημα.

Τὸ νὰ ἐκτελοῦμε ὀμιλιακὰ ἐνεργήματα, σημαίνει νὰ ἐπιδιδόμαστε σὲ μιὰ μορφή συμπεριφορᾶς ποὺ διέπεται ἀπὸ κανόνες. Θὰ ὑποστηρίξω πῶς πράγματα, ὅπως τὸ νὰ ρωτᾶμε ἢ τὸ νὰ κάνουμε δηλώσεις, διέπονται ἀπὸ κανόνες μὲ τρόπους ποὺ μοιάζουν πολὺ μ' ἐκείνους τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους τὸ νὰ βάλουμε γκολ στὸ ποδόσφαιρο ἢ τὸ νὰ κινήσουμε ἕνα πιόνι στὸ σκάκι εἶναι μορφὲς ἐνεργημάτων ποὺ διέπονται ἀπὸ νόμους. "Ἐχω λοιπὸν τὴν πρόθεση νὰ ἀναπτύξω τὴν ἐννοια τοῦ ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος δίνοντας ἕνα σύνολο ἀπὸ ἱκανὲς καὶ ἀναγκαῖες συνθήκες γιὰ τὴν ἐκτέλεση μιᾶς ἰδιαίτερης περίπτωσης ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος, καὶ ἀπ' αὐτὴν νὰ βγάλω ἕνα σύνολο σημασιολογικῶν κανόνων γιὰ τὴ χρήση τῆς ἔκφρασης (ἢ συντακτικὸ μηχανισμό) ποὺ κάνει τὴν ἐκφώνηση νὰ εἶναι ἕνα ἐλλεκτικὸ ἐνέργημα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. "Ἄν κατορθώσω νὰ διατυπώσω τὶς συνθήκες καὶ τοὺς ἀντίστοιχους κανόνες ἔστω καὶ γιὰ ἕνα εἶδος ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος, αὐτὸ θὰ μᾶς δώσει ἕνα σχῆμα γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν ἄλλων εἰδῶν ἐνεργημάτων καί, ἐπομένως, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐννοιας στὴ γενικὴ περίπτωση. Ἀλλὰ γιὰ νὰ προετοιμάσω τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν καθαυτὸ διατύπωση τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν ἐξαγωγή τῶν κανόνων τῆς ἐκτέλεσης ἐνὸς ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος, πρέπει νὰ συζητήσω τρεῖς προκαταρκτικὲς ἐννοιας: τὶς ἐννοιας τοῦ κανόνα, τῆς πρότασης καὶ τοῦ νοήματος. Θὰ περιορίσω τὴ συζήτησή μου

γι' αὐτὲς τὶς ἔννοιες σ' ἐκεῖνες τὶς πλευρὲς τοὺς ποὺ εἶναι οὐσιώδεις γιὰ τοὺς κυριώτερους σκοποὺς τοῦτοῦ τοῦ ἄρθρου, ἀλλὰ καὶ ἔτσι ἀκόμα, αὐτὰ ποὺ θὰ ἠθελα νὰ πῶ σχετικὰ μὲ αὐτὲς τὶς ἔννοιες, ἂν ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀλοκληρωμένα, θὰ ἀπαιτοῦσαν τὸ καθένα τους ἀπὸ ἓνα ἄρθρο. Ὡστόσο, καμιὰ φορά, εἶναι ἴσως καλύτερα νὰ θυσιάζει κανεὶς τὴ διεξοδικότητα γιὰ νὰ ἔχει τὴ γενικὴ ἀποψη· ἐπομένως θὰ εἶμαι πολὺ σύντομος.

II. ΚΑΝΟΝΕΣ

Τὸν τελευταῖο καιρὸ συζητήθηκε πολὺ στὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσας ἡ ἔννοια τῶν κανόνων γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἐκφράσεων. Μερικοὶ φιλόσοφοι εἶπαν μάλιστα ὅτι ἡ γνώση τῆς σημασίας μιᾶς λέξης εἶναι μόνο ζήτημα γνώσης τῶν κανόνων γιὰ τὴ χρῆση ἢ τὴ χρησιμοποίησή της. Ἐνα ἀνησυχητικὸ γνώρισμα αὐτῶν τῶν συζητήσεων εἶναι πὼς κανένας φιλόσοφος, καθόσο γνωρίζω, δὲν ἔχει δώσει τίποτε ποὺ νὰ μοιάζει μὲ ἐπαρκῆ διατύπωση τῶν κανόνων γιὰ τὴ χρῆση ἔστω καὶ μιᾶς ἐκφρασης. Ἄν τὸ νόημα εἶναι ζήτημα κανόνων χρῆσης, ἀσφαλῶς θὰ ἔπρεπε νὰ μποροῦμε νὰ διατυπώσουμε τοὺς κανόνες γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἐκφράσεων μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε αὐτὸς νὰ ἀναπτύσσει τὴν ἔννοια τοῦ νοήματος αὐτῶν τῶν ἐκφράσεων. Μερικοὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, ἴσως φοβισμένοι ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῶν συναδέλφων τους νὰ δώσουν κανόνες χρῆσης, ἀρνήθηκαν τὴν ἀποψη, ποὺ ἦταν τοῦ συρμοῦ, ὅτι τὸ νόημα εἶναι ζήτημα κανόνων καὶ βεβαίωσαν πὼς δὲν ὑπάρχουν σημασιολογικοὶ κανόνες τοῦ εἴδους ποὺ προτεινόταν. Νομίζω πὼς αὐτὸς ὁ σκεπτικισμὸς εἶναι λιγάκι πρόωμος καὶ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀδυναμία νὰ διακρίνουμε διάφορα εἶδη κανόνων μὲ τὸν τρόπο ποὺ θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐξηγήσω ἐδῶ.

Διακρίνω δύο εἶδη κανόνων: Μερικοὶ διέπουν προϋπάρχουσες μορφὲς συμπεριφορᾶς· λόγου χάρι, οἱ κανόνες τῆς ἐθιμοτυπίας διέπουν τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ αὐτὲς οἱ σχέσεις ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς κανόνες. Ἄπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μερικοὶ κανόνες ὄχι μόνο διέπουν ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦν ἢ ὀρίζουν νέες μορφὲς συμπεριφορᾶς. Οἱ κανόνες τοῦ ποδοσφαίρου, λ.χ., ὄχι μόνο διέπουν τὸ παιχνίδι, ἀλλὰ, σὰ νὰ λέγαμε, δημιουργοῦν τὴ δυνατότητα γιὰ (ἢ ὀρίζουν) αὐτὴ τὴ δραστηριότητα. Ἡ δραστηριότητα τοῦ νὰ παίζουμε ποδόσφαιρο συνίσταται στὸ νὰ ἐνεργοῦμε σύμφωνα μὲ αὐτοὺς τοὺς κανόνες· τὸ ποδόσφαιρο δὲν ὑπάρχει χωρὶς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κανόνες. Τοὺς κανόνες τοῦ δεύτερου εἴδους τοὺς ὀνομάζω συστατικοὺς κανόνες, τοῦ πρώτου εἴδους τοὺς ὀνομάζω ρυθμιστικούς. Οἱ ρυθμιστικοὶ κανόνες ρυθμίζουν μιὰ προ-ὑπάρχουσα δραστηριότητα, μιὰ δραστηριότητα τῆς ὁποίας ἡ ὑπαρξὴ εἶναι λογικὰ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν κανόνων. Οἱ συστατικοὶ κανόνες συνιστοῦν (καὶ συνάμα διέπουν) μιὰ δραστηριότητα τῆς ὁποίας ἡ ὑπαρξὴ ἐξαρτᾶται λογικὰ ἀπὸ τοὺς κανόνες³.

Οἱ ρυθμιστικοὶ κανόνες ἔχουν τὸ γνώρισμα νὰ ἔχουν τὴ μορφή ἢ νὰ μποροῦν νὰ παραφραστοῦν ὡς προσταγές· λ.χ., "Ὅταν κόβεις τροφὴ νὰ κρατᾶς

τὸ μαχαίρι στὸ δεξί σου χέρι' ἢ 'Στὸ δεῖπνο οἱ ἀξιωματικοὶ πρέπει νὰ φοροῦν γραβάτα'. Μερικοὶ συστατικοὶ κανόνες ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ μορφή· λ.χ., τὸ μὰτ γίνεται ὅταν στὸ βασιλιά γίνει τέτοια ἐπίθεση ὥστε ὅλες οἱ κινήσεις νὰ τὸν ἀφήνουν ἀκάλυπτο· ἓνα γκόλ⁴ σημειώνεται ὅταν ἡ μπάλα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ παιχνιδιοῦ, περάσει τὴ λευκὴ γραμμὴ τοῦ τέρματος καὶ πάει στὰ δίχτυα. "Ἄν ὅλα τὰ ὑποδείγματά μας τῶν κανόνων εἶναι προστακτικοὶ ρυθμιστικοὶ κανόνες, αὐτοὶ οἱ μὴ-προστακτικοὶ συστατικοὶ κανόνες πιθανὸ νὰ μᾶς φανοῦν πολὺ περίεργοι καὶ ἴσως διόλου ὡς κανόνες. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς ἔχουν σχεδὸν ταυτολογικὸ χαρακτήρα, γιατί αὐτὸ ποὺ μοιάζει νὰ προσφέρει ὁ 'κανόνας' εἶναι ἓνας μερικὸς ὀρισμὸς τοῦ 'μὰτ' ἢ τοῦ 'γκόλ'. Ἀλλά, βέβαια, αὐτὸς ὁ σχεδὸν-ταυτολογικὸς χαρακτήρας εἶναι μιὰ ἀναγκαία συνέπεια τοῦ ὅτι αὐτοὶ εἶναι συστατικοὶ κανόνες: οἱ κανόνες τοῦ γκόλ πρέπει νὰ ὀρίζουν τὴν ἔννοια τοῦ 'γκόλ' μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ οἱ κανόνες τοῦ ποδοσφαίρου ὀρίζουν τὴν ἔννοια 'ποδόσφαιρο'. "Ὅτι, λ.χ., ἓνα γκόλ μπορεῖ νὰ σημειωθεῖ μ' αὐτὸν κι αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ λογαριάζεται ὡς ἓνας βαθμὸς, μπορεῖ καμιά φορὰ νὰ φαίνεται σὰν κανόνας, καὶ τὴν ἄλλη σὰν ἀναλυτικὴ ἀλήθεια· καὶ τὸ ὅτι μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ταυτολογία εἶναι μιὰ ἐνδειξη τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ κανόνας γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάμε εἶναι συστατικὸς. Οἱ ρυθμιστικοὶ κανόνες εἶναι συνήθως τῆς μορφῆς 'Κάνε τὸ X' ἢ "Ἄν Y, τότε νὰ κάνεις X'. Μερικὰ μέλη τῆς κλάσης τῶν συστατικῶν κανόνων ἔχουν αὐτὴ τὴ μορφή, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἔχουν τὴ μορφή 'τὸ X λογαριάζεται ὡς Y'⁵.

Τὸ νὰ μὴν τὸ ἀντιληφθοῦμε αὐτό, ἔχει ἐπιπτώσεις στὴ φιλοσοφία. Ἔτσι, λ.χ., μερικοὶ φιλόσοφοι ρωτοῦν: 'Πὼς μπορεῖ μιὰ ὑπόσχεση νὰ δημιουργήσει μιὰν ὑποχρέωση;'. Μιὰ παρόμοια ἐρώτηση θὰ ἦταν 'Πὼς μπορεῖ ἓνα γκόλ νὰ δημιουργήσει ἓνα βαθμὸ;'. Καὶ ἔτσι ὅπως εἶναι διατυπωμένες, καὶ στὶς δύο ἐρωτήσεις δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἀπάντηση παρὰ μόνον ἀναφέροντας ἓναν κανόνα τῆς μορφῆς 'τὸ X λογαριάζεται ὡς Y'.

Τεῖνω νὰ πιστέψω πὼς καὶ ἡ παράλειψη ὀρισμένων φιλοσόφων νὰ διατυπώσουν κανόνες γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἐκφράσεων καὶ ὁ σκεπτικισμὸς τῶν ἄλλων φιλοσόφων σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξὴ τέτοιων κανόνων πηγάζουν, τουλάχιστον ἐν μέρει, ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἀναγνώρισαν τὴ διάκριση ἀνάμεσα σὲ συστατικοὺς καὶ σὲ ρυθμιστικοὺς κανόνες. Τὸ ὑπόδειγμα (μοντέλο) κανόνα, ποὺ οἱ περισσότεροὶ φιλόσοφοι ἔχουν, εἶναι ἐκεῖνο τοῦ ρυθμιστικοῦ κανόνα, καὶ ἂν κανεὶς ψάξει γιὰ καθαρὰ ρυθμιστικοὺς κανόνες στὴ σημασιολογία, τότε δὲν ἔχει καὶ μεγάλη πιθανότητα νὰ βρεῖ κάτι τὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς λογικῆς ἀνάλυσης. Ἀναμφίβολα ὑπάρχουν κοινωνικοὶ κανόνες τῆς μορφῆς 'Δὲν πρέπει νὰ λέγονται χυδαιότητες σὲ ἐπίσημες συγκεντρώσεις', ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μοιάζει νὰ εἶναι ἓνας κανόνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἔννοιας τῆς σημασιολογίας μιᾶς γλώσσας. Ἡ ὑπόθεση ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ὑπόβαθρο τοῦ ἄρθρου τούτου εἶναι πὼς ἡ σημασιολογία μιᾶς γλώσσας μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα σύστημα συστατικῶν κανόνων καὶ πὼς τὰ ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα εἶναι ἐνεργήματα ποὺ ἐκτελοῦνται σύμφωνα μὲ αὐτὰ τὰ σύνολα ἀπὸ συστατικοὺς κανόνες. Ἐνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τού-

του τοῦ γραπτοῦ εἶναι νὰ διατυπώσει ἓνα σύνολο συστατικῶν κανόνων γιὰ ἓνα ὀρισμένο εἶδος ὀμιλιακοῦ ἐνεργήματος. Καί, ἂν αὐτὰ ποῦ εἶπα γιὰ τοὺς συστατικοὺς κανόνες εἶναι σωστά, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποροῦμε ἂν δὲν εἶναι ὅλοι οἱ συστατικοὶ κανόνες ποῦ μποροῦν νὰ πάρουν τὴ μορφή προστακτικῶν κανόνων. Μάλιστα θὰ δοῦμε πὼς οἱ κανόνες ταξινομοῦνται σὲ πολλές διαφορετικὲς κατηγορίες, ποῦ καμιά τους δὲν εἶναι ὅπως οἱ κανόνες ἐθιμοτυπίας. Ἡ προσπάθεια νὰ διατυπωθοῦν οἱ κανόνες γιὰ ἓνα ἐλλεκτικὸ ἐνεργήμα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἓνα εἶδος πειραματικοῦ ἐλέγχου τῆς ὑπόθεσης ὅτι ὑπάρχουν συστατικοὶ κανόνες ποῦ ἀποτελοῦν τὴν ὑποδομὴ τῶν ὀμιλιακῶν ἐνεργημάτων. Ἄν ἀποτύχει ἡ προσπάθειά μας νὰ δώσουμε ἱκανοποιητικὲς διατυπώσεις κανόνων, τότε ἡ ἀποτυχία μας μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς μαρτυρία γιὰ τὴ μερικὴ διάψευση τῆς ὑπόθεσης.

III. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συχνά, διάφορα ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικά. Ἄς θεωρήσουμε τὴν ἐκφώνηση τῶν ἀκόλουθων ἀποφάνσεων:

- (1) Θὰ φύγει ὁ Γιάννης ἀπὸ τὸ δωμάτιο;
- (2) Ὁ Γιάννης θὰ φύγει ἀπὸ τὸ δωμάτιο.
- (3) Γιάννη, φύγε ἀπὸ τὸ δωμάτιο!
- (4) Ἄς ἐφευγε ὁ Γιάννης ἀπὸ τὸ δωμάτιο.
- (5) Ἄν ὁ Γιάννης φύγει ἀπὸ τὸ δωμάτιο θὰ φύγω κι ἐγώ.

Ἡ ἐκφώνηση καθεμιᾶς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀποφάνσεις θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ χαρακτηριστικὴ ἐκτέλεση ἑνὸς διαφορετικοῦ ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος. Ἡ πρώτη θὰ ἦταν, χαρακτηριστικά, μιὰ ἐρώτηση, ἡ δεύτερη μιὰ κατάφαση σχετικὴ μὲ τὸ μέλλον, δηλαδὴ μιὰ πρόγνωση, ἡ τρίτη ἓνα αἶτημα ἢ μιὰ προσταγή, ἡ τέταρτη θὰ ἐξέφραζε μιὰν εὐχή, καὶ ἡ πέμπτη μιὰν ὑποθετικὴ ἐκφραση μιᾶς πρόθεσης. Ὡστόσο, στὴν ἐκτέλεση τῆς καθεμιᾶς, ἐκεῖνος ποῦ μιλάει, θὰ ἐκτελέσει, τυπικά, μερικὰ συμπληρωματικὰ ἐνεργήματα ποῦ εἶναι κοινὰ καὶ στὰ πέντε ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα. Ἐκφωνώντας τὴν καθεμιὰ τους, ὁ ὀμιλητὴς ἀναφέρεται σὲ ἓνα συγκεκριμένο ἄτομο ποῦ λέγεται Γιάννης καὶ προσδίνει στὸ ἄτομο αὐτὸ τὸ κατηγορήμα τοῦ ἐνεργήματος τῆς ἐγκατάλειψης τοῦ δωματίου. Θὰ πῶ, λοιπόν, ὅτι σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς πέντε αὐτὲς περιπτώσεις, ἂν καὶ τὰ ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα εἶναι διαφορετικά, μερικὰ τουλάχιστον ἀπὸ τὰ μὴ-ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα τῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς πρόσδοσης τοῦ κατηγορήματος εἶναι τὰ ἴδια.

Ἡ ἀναφορὰ σὲ κάποιο πρόσωπο Γιάννη καὶ ἡ πρόσδοση τοῦ κατηγορήματος τοῦ ἴδιου πράγματος σ' αὐτό, σ' ὅλα τὰ ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα, μὲ ὠθοῦν στὸ νὰ πῶ ὅτι ὑπάρχει ἓνα κοινὸ περιεχόμενο στὴν καθεμιὰ τους. Κάτι, ποῦ ἐκφράζεται μὲ τὴν ἀπλὴ πρόταση 'ὅτι ὁ Γιάννης θὰ φύγει ἀπὸ τὸ δωμάτιο', φαίνεται νὰ εἶναι κοινὸ γνώρισμα σὲ ὅλες τὶς ἐκφωνήσεις. Θὰ

μπορούσαμε, χωρίς μεγάλη διαστρέβλωση, να γράψουμε καθεμιά απ' αυτές τις ρήσεις με τρόπο που θα απομόνωνε αυτό το κοινό γνώρισμα: 'Βεβαιώνω ότι ο Γιάννης θα φύγει από το δωμάτιο', 'Ρωτώ αν ο Γιάννης θα φύγει από το δωμάτιο', κτλ.

Επειδή δεν βρίσκω καλύτερη λέξη, αυτό το κοινό περιεχόμενο το ονομάζω πρόταση, και αυτό το γνώρισμα των έλλεκτικών ενεργημάτων θα το περιγράψω λέγοντας ότι όταν ο όμιλητής εκφωνεί καθεμιά από τις (1) - (5) εκφράζει την πρόταση ότι ο Γιάννης θα φύγει από το δωμάτιο. Να σημειωθεί πως δεν λέω ότι η απόφανση εκφράζει την πρόταση γιατί δεν ξέρω πως θα μπορούσαν οι αποφάνσεις να εκτελέσουν ενεργήματα αυτού του είδους. Άλλα λέω ότι, στην εκφώνηση της απόφανσης, ο όμιλητής εκφράζει μια πρόταση. Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι διακρίνω ανάμεσα σε μια πρόταση και στην κατάφαση ή δήλωση αυτής της πρότασης. Η πρόταση ότι ο Γιάννης θα φύγει από το δωμάτιο εκφράζεται στην εκφώνηση όλων των (1) - (5), αλλά μόνο η (2) βεβαιώνει την πρόταση αυτή. Μια κατάφαση είναι έλλεκτικό ενεργήμα, ενώ μια πρόταση διόλου δεν είναι ενεργήμα, αν και το ενεργήμα του να εκφράζουμε μια πρόταση είναι μέρος της εκτέλεσης ορισμένων έλλεκτικών ενεργημάτων.

Αυτά θα μπορούσα να τα συνοψίσω λέγοντας ότι ξεχωρίζω ανάμεσα στο έλλεκτικό ενεργήμα και στο προτασιακό περιεχόμενο ενός έλλεκτικού ενεργήματος. Βέβαια, δεν είναι όλα τα έλλεκτικά ενεργήματα που έχουν ένα προτασιακό περιεχόμενο· λ.χ., το εκφώνημα 'ζήτω!' ή 'άχ!' δεν έχουν κανένα τέτοιο περιεχόμενο. Με διάφορες παραλλαγές, αυτή η διάκριση έγινε με διάφορους τρόπους από συγγραφείς τόσο διαφορετικούς όσο ο Frege, ο Sheffer, ο Lewis, ο Reichenbach, και ο Hare (για να μην αναφέρω περισσότερους).

Από σημασιολογική άποψη μπορούμε στην απόφανση να διακρίνουμε ανάμεσα στην προτασιακή ένδειξη και στην ένδειξη έλλεκτικής δύναμης. Με άλλα λόγια, για μια μεγάλη κλάση από αποφάνσεις που χρησιμοποιούνται για την εκτέλεση έλλεκτικών ενεργημάτων, μπορούμε να πούμε, για το σκοπό της ανάλυσής μας, πως η απόφανση έχει δύο μέρη (δεν είναι ανάγκη να είναι ξεχωριστά): το στοιχείο που υποδείχνει την πρόταση και το μηχανισμό που υποδείχνει τη λειτουργία⁶. Ο μηχανισμός που υποδείχνει τη λειτουργία δείχνει πως πρέπει να πάρουμε την πρόταση, ή, με άλλα λόγια, ποιάν έλλεκτική δύναμη πρέπει να έχει το εκφώνημα, δηλαδή, ποιό έλλεκτικό ενεργήμα εκτελεί ο όμιλητής όταν εκφωνεί την απόφανση. Στα έλληνικά, οι μηχανισμοί που υποδείχνουν τη λειτουργία περιλαμβάνουν: τη διάταξη των λέξεων, το τόνισμα, τον περίγυρο του τονίσματος, τη στίξη, την έγκλιση του ρήματος και, τέλος, την ομάδα από τα λεγόμενα έπιτελεστικά ρήματα — μπορώ να υποδείξω το είδος του έλλεκτικού ενεργήματος που έπιτελώ αρχίζοντας την απόφανση 'ζητώ συγνώμη', 'προειδοποιώ', 'δηλώνω', κτλ. Συχνά σε πραγματικές όμιλιακές καταστάσεις τα συμφραζόμενα διασαφηνίζουν το είδος της έλλεκτικής δύναμης, χωρίς να χρειάζεται να έπι-

καλεστοῦμε τὸν κατάλληλο μηχανισμό γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς λειτουργίας.

Ἄν αὐτὴ ἢ σημασιολογικὴ διάκριση ἔχει πραγματικὴ ἀξία, πρέπει νὰ ἔχει κάποιο συντακτικὸ ἀνάλογο· μερικὲς πρόσφατες ἐξελίξεις στὴ μετασχηματιστικὴ γραμματικὴ τείνουν νὰ ἐνισχύσουν τὴ γνώμη πὼς ἔχει κάποιαν ἀξία. Στὸ φραστικὸ δείκτη (phrase marker), ποὺ στηρίζει μιὰν ἀπόφανση, ὑπάρχει μιὰ διάκριση ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὸ μηχανισμό γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς λειτουργίας καὶ σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὸ προτασιακὸ περιεχόμενο.

Ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸ μηχανισμό ποὺ ὑποδείχνει τὴ λειτουργία καὶ στὸ μηχανισμό ποὺ ὑποδείχνει τὴν πρόταση, θὰ ἀποδειχθεῖ χρήσιμη στὴν ἀνάλυση ποὺ θὰ δώσουμε ἐνὸς ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος. Ἄφοῦ ἡ ἴδια πρόταση μπορεῖ νὰ εἶναι κοινὴ σὲ πολλῶν εἰδῶν ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα, μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τὴν ἀνάλυσή μας τῆς πρότασης ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν εἰδῶν ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος. Νομίζω πὼς ὑπάρχουν κανόνες γιὰ τὴν ἐκφραση προτάσεων, κανόνες γιὰ τέτοια πράγματα ὅπως εἶναι ἡ ἀναφορὰ καὶ ἡ πρόγνωση, ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ κανόνες μποροῦν νὰ ἐξεταστοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς κανόνες γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς λειτουργίας. Σὲ τοῦτο τὸ ἄρθρο δὲν θὰ προσπαθῶ νὰ συζητήσω τοὺς προτασιακοὺς κανόνες ἀλλὰ θὰ συγκεντρώσω τὴν προσοχή μου στοὺς κανόνες γιὰ τὴ χρήση ὀρισμένων εἰδῶν μηχανισμῶν γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς λειτουργίας.

IV. ΝΟΗΜΑ

Ἡ ἐπιτέλεση ὁμιλιακῶν ἐνεργημάτων γίνεται χαρακτηριστικὰ ὅταν ἐκφωνοῦμε ἤχους ἢ κάνουμε σημάδια. Ποιὰ εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀπλὴ ἐκφώνηση ἤχων ἢ χάραξη σημαδιῶν καὶ στὴν ἐπιτέλεση ἐνὸς ὁμιλιακοῦ ἐνεργήματος; Μιὰ ἀπὸ τίς διαφορὲς εἶναι ὅτι γιὰ τοὺς ἤχους ἢ τὰ σημάδια ποὺ κάνουμε, ἐνῶ ἐπιτελοῦμε ἓνα ὁμιλιακὸ ἐνεργήμα, λέμε χαρακτηριστικὰ ὅτι ἔχουν νόημα· μιὰ δευτέρη διαφορὰ, ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν πρώτη, εἶναι ὅτι λέμε πὼς μὲ αὐτοὺς τοὺς ἤχους ἢ τὰ σημάδια κάποιος ἐννοεῖ κάτι. Χαρακτηριστικὰ, ὅταν κάποιος μιλάει ἐννοεῖ κάτι μ' αὐτὸ ποὺ λέει, καὶ γι' αὐτὸ ποὺ λέει· γιὰ τὴ σειρά ἀπὸ μορφήματα ποὺ προφέρει, λέγεται, χαρακτηριστικὰ, ὅτι ἔχει νόημα. Ἐδῶ, περιστασιακά, ἔχουμε ἓνα ἄλλο σημεῖο ὅπου παύει νὰ ἰσχύει ἡ ἀναλογία μας ἀνάμεσα στὴν ἐπιτέλεση ὁμιλιακῶν ἐνεργημάτων καὶ στὸ παίξιμο τῶν παιχνιδιῶν. Γιὰ τὰ πιόνια, σ' ἓνα παιχνίδι ὅπως τὸ σκάκι, δὲν λέμε χαρακτηριστικὰ ὅτι ἔχουν νόημα· καὶ ὅταν κάποιος κάνει μιὰ κίνηση, δὲν συνηθίζουμε νὰ λέμε πὼς ἐννοοῦσε κάτι μ' αὐτὴ τὴν κίνηση.

Ἄλλὰ τί σημαίνει νὰ λέμε πὼς κάποιος ἐννοεῖ κάτι μ' αὐτὸ ποὺ λέει, καὶ τί σημαίνει τὸ νὰ ἔχει νόημα κάτι; Γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὸ πρῶτο ἐρώτημα θὰ δανειστῶ καὶ θὰ ἀναθεωρήσω μερικὲς ιδέες τοῦ Paul Grice. Σ' ἓνα ἄρθρο του μὲ τίτλο 'Meaning'⁷, ὁ Grice κάνει τὴν ἀκόλουθη ἀνάλυση τῆς ἐννοίας τοῦ

‘νοήματος’. Τὸ νὰ λέμε πὼς ὁ Α ἐννοοῦσε κάτι μὲ τὸ x εἶναι τὸ νὰ λέμε ὅτι ‘ὁ Α μὲ τὴν ἐκφώνηση τοῦ x εἶχε τὴν πρόθεση νὰ παραγάγει κάποιο ἀποτέλεσμα σ’ ἓνα ἀκροατήριο μέσο τῆς ἀναγνώρισης τῆς πρόθεσής του’. Αὐτὸ μοῦ φαίνεται ἓνα χρήσιμο ἔναυσμα γιὰ τὴν ἀνάλυση τοῦ νοήματος, πρῶτον, γιατί δείχνει τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἔννοια τοῦ νοήματος καὶ στὴν ἔννοια τῆς πρόθεσης, καί, δεύτερο, γιατί συλλαμβάνει κάτι πού, νομίζω, εἶναι οὐσιαστικὸ στὴν ὁμιλία μιᾶς γλώσσας: “Ὅταν μιλῶ μιὰ γλώσσα, προσπαθῶ νὰ ἀνακοινώσω κάτι στὸν ἀκροατὴ μου κάνοντάς τον νὰ ἀναγνωρίσει τὴν πρόθεσή μου νὰ τοῦ ἀνακοινώσω αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πράγμα. Λόγου χάρι, εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὅταν βεβαιώνω κάτι, προσπαθῶ νὰ ἀνακοινώσω στὸν ἀκροατὴ μου καὶ νὰ τὸν πείσω γιὰ τὴν ἀλήθεια μιᾶς ὀρισμένης πρότασης· καὶ τὸ μέσο πὸ μεταχειρίζομαι γιὰ νὰ τὸ κάνω αὐτὸ εἶναι ἡ ἐκφώνηση ὀρισμένων ἤχων· μὲ τὴν ἐκφώνηση αὐτὴ σκοπεύω νὰ παραγάγω σ’ αὐτὸν τὸ ἀποτέλεσμα πὸ ἐπιθυμῶ ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισή του τῆς πρόθεσής μου νὰ παραγάγω αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἀποτέλεσμα. Θὰ δώσω ἓνα παράδειγμα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, μπορεῖ νὰ προσπαθῶ νὰ σὲ κάνω νὰ πιστέψεις πὼς εἶμαι Γάλλος μιλώντας πάντα γαλλικά, φορώντας ροῦχα γαλλικοῦ τύπου, δείχνοντας ὑπερβολικὸ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὸν Ντέ Γκὼλλ καὶ καλλιεργώντας σχέσεις μὲ Γάλλους. Ἄλλὰ μπορεῖ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, νὰ προσπαθῶ νὰ σὲ κάνω νὰ πιστέψεις πὼς εἶμαι Γάλλος λέγοντάς σου μόνο ὅτι εἶμαι Γάλλος. Τώρα, ποιά εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους γιὰ νὰ σὲ κάνω νὰ πιστέψεις πὼς εἶμαι Γάλλος; Μιὰ βασικὴ διαφορὰ εἶναι τούτη: στὴ δεύτερη περίπτωση προσπαθῶ νὰ σὲ πείσω πὼς εἶμαι Γάλλος ὀδηγώντας σε νὰ ἀναγνωρίσεις ὅτι εἶναι ἡ ἔμμεση πρόθεσή μου νὰ σὲ κάνω νὰ πιστέψεις ἀκριβῶς αὐτό. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πράγματα πὸ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ νὰ σοῦ πῶ ὅτι εἶμαι Γάλλος. Ἄλλὰ ἂν βέβαια προσπαθῶ νὰ σὲ κάνω νὰ πιστέψεις πὼς εἶμαι Γάλλος, ὑποκρινόμενος ὅπως στὴν πρώτη περίπτωση, τότε, ἡ ἀναγνώρισή σου τῆς πρόθεσής μου νὰ παραγάγω σὲ σένα τὴν πεποίθηση πὼς εἶμαι Γάλλος, δὲν εἶναι τὸ μέσο πὸ μεταχειρίζομαι. Σ’ αὐτὴ μάλιστα τὴν περίπτωση, νομίζω πὼς θὰ εἶχες πολλὰ ὑποψίες ἂν ἀναγνώριζες τὴν πρόθεσή μου.

Ὡστόσο, ὅσο πολύτιμη κι ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνάλυση τοῦ νοήματος, μοῦ φαίνεται ἔλλιπὴς ἀπὸ μερικὲς ἀπόψεις. Πρῶτα ἀπ’ ὅλα, δὲν διακρίνει τὰ διάφορα εἶδη ἀποτελέσματος — περιλεκτικὰ (perlocutionary) σὲ ἀντιδιαστολή μὲ ἐλλεκτικὰ — πὸ μπορεῖ νὰ θέλει κανεὶς νὰ παραγάγει στοὺς ἀκροατὲς του, κι ἀκόμα δὲν δείχνει πὼς αὐτὰ τὰ διάφορα ἀποτελέσματα σχετίζονται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ νοήματος. Ἐνα δεύτερο μειονέκτημά της εἶναι πὼς δὲν ἐξηγεῖ τὸ βαθμὸ στὸν ὁποῖο τὸ νόημα εἶναι ζήτημα κανόνων ἢ συμβάσεων. Παναπεῖ, αὐτὴ ἡ ἐξήγηση τοῦ νοήματος δὲν δείχνει τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ νὰ ἐννοεῖ κάποιος κάτι μ’ αὐτὸ πὸ λέει καὶ σ’ ἐκεῖνο πὸ ὄντως σημαίνουν στὴ γλώσσα αὐτὰ πὸ λέει. Γιὰ νὰ ἐπεξηγήσω αὐτὸ τὸ σημεῖο, θὰ ἤθελα νὰ παρουσιάσω ἓνα ἀντιπαράδειγμα σ’ αὐτὴ τὴν ἀνάλυση τοῦ νοήματος. Ὁ στόχος τοῦ ἀντιπαδείγματος θὰ εἶναι νὰ δείξει τὴ σχέση ἀνάμεσα σ’

αὐτὸ πὸν λέει ὁ ὁμιλητὴς καὶ σ' αὐτὸ πὸν σημαίνουν οἱ λέξεις πὸν ἐκφωνεῖ:

Ἐπόθεσε πὸς εἶμαι ἕνας Ἀμερικανὸς στρατιώτης στὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ πὸς μὲ συλλάβανε Ἰταλοὶ στρατιῶτες. Καὶ ὑπόθεσε ἀκόμη πὸς θέλω νὰ τοὺς κάνω νὰ πιστέψουν πὸς εἶμαι Γερμανὸς ἀξιωματικὸς ὥστε νὰ μὲ ἀφήσουν ἐλεύθερο. Αὐτὸ πὸν θὰ ἤθελα νὰ κάνω εἶναι νὰ τοὺς πῶ στὰ Γερμανικὰ ἢ στὰ Ἰταλικὰ πὸς εἶμαι Γερμανὸς ἀξιωματικὸς. Ἀλλὰ ἄς ὑποθέσουμε πὸς δὲν ξέρω ἀρκετὰ οὔτε Ἰταλικὰ οὔτε Γερμανικὰ γιὰ νὰ τὸ κάνω. Ἐτσι ἐγὼ, σὰν νὰ λέγαμε, προσπαθῶ νὰ σκηνοθετήσω μιὰ κατάσταση πὸν νὰ τοὺς λέει πὸς εἶμαι Γερμανὸς ἀξιωματικὸς· ἀπαγγέλλω τὰ λίγα γερμανικὰ κομμάτια πὸν ξέρω, ἐλπίζοντας πὸς δὲν ξέρουν ἀρκετὰ γερμανικὰ ὥστε νὰ ξεσκεπάσουν τὸ σχέδιό μου. Ἀς ὑποθέσουμε πὸς ξέρω μία μόνο ἀράδα στὰ γερμανικὰ, πὸν θυμᾶμαι γιὰ τὴν ἐπρεπε νὰ τὴ μάθω ἀπέξω στὸ μάθημα τῶν γερμανικῶν τοῦ Γυμνασίου. Ἐπομένως, ἐγὼ ὁ αἰχμάλωτος ἀμερικανὸς, ἀποτείνομαι στοὺς Ἰταλοὺς δεσμῶτες μου μὲ τὴν ἀκόλουθη ρήση: 'Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen?'⁸. Τώρα ἄς περιγράψουμε τὴν κατάσταση μὲ τοὺς ὅρους τοῦ Grice. Σκοπεύω νὰ προκαλέσω ἕνα ὀρισμένο ἀποτέλεσμα, δηλαδή, τὸ ἀποτέλεσμα νὰ πιστέψουν ὅτι εἶμαι ἕνας γερμανὸς ἀξιωματικὸς· καὶ προσπαθῶ νὰ προκαλέσω αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα χάρις στὴν ἀναγνώριση τῆς πρόθεσής μου ἀπ' αὐτούς. Ἐννοῶ νὰ σκέφτονται πὸς αὐτὸ πὸν προσπαθῶ νὰ τοὺς πῶ εἶναι πὸς εἶμαι γερμανὸς ἀξιωματικὸς. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ νὰ πῶ 'Kennst du das Land. . .' κτλ., βγαίνει μήπως ὅτι ἐννοῶ 'Εἶμαι γερμανὸς ἀξιωματικὸς'; Ὁχι μόνο δὲν βγαίνει, ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, φαίνεται ἐντελῶς ψευδὲς τὸ ὅτι ὅταν ἐκφωνῶ τὴ γερμανικὴ ἀπόφανση ἐκεῖνο πὸν ἐννοῶ εἶναι 'Εἶμαι γερμανὸς ἀξιωματικὸς', ἢ ἀκόμη 'Ich bin ein deutscher Offizier', γιὰ τὴν ἐκεῖνο πὸν σημαίνουν οἱ λέξεις εἶναι 'Γνωρίζεις τὴ χώρα ὅπου ἀνθίζει ἡ λεμονιά;'. Ἀσφαλῶς θέλω νὰ παραπλανήσω τοὺς δεσμῶτες μου νὰ πιστέψουν πὸς ἐκεῖνο πὸν ἐννοῶ εἶναι 'Εἶμαι γερμανὸς ἀξιωματικὸς', ἀλλὰ μέρος ἐκεῖνου πὸν παίζεται στὴν παραπλάνηση εἶναι ὅτι προσπαθῶ νὰ τοὺς κάνω νὰ νομίσουν πὸς αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνουν οἱ λέξεις μου στὰ γερμανικὰ. Σὲ κάποιο σημεῖο τῶν *Φιλοσοφικῶν Ἐρευνῶν* ὁ Wittgenstein λέει 'Πὸς «εἶναι κρύο ἐδῶ» καὶ νὰ ἐννοεῖς «ἐδῶ εἶναι ζεστὰ»'⁹. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν μποροῦμε νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ εἶναι ὅτι αὐτὸ πὸν μπορεῖ νὰ ἐννοοῦμε εἶναι συνάρτηση αὐτοῦ πὸν λέμε. Τὸ νόημα εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ζήτημα πρόθεσης· εἶναι καὶ ζήτημα σύμβασης.

Ἡ ἐξήγηση τοῦ Grice μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ ὥστε νὰ ἀντιμετωπίζει καὶ ἀντιπαραδείγματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ περίπτωση ὅπου προσπαθῶ νὰ προκαλέσω ἕνα ὀρισμένο ἀποτέλεσμα χάρις στὴν ἀναγνώριση τῆς πρόθεσής μου νὰ προκαλέσω αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τὸ μέσο πὸν χρησιμοποιοῦ γιὰ νὰ προκαλέσω αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἕνα μέσο πὸν συμβατικὰ — σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες πὸν διέπουν τὴ χρήση αὐτοῦ τοῦ μέσου — χρησιμοποιεῖται ὡς μέσο γιὰ τὴν παραγωγή ἐντελῶς διαφόρων ἐλλεκτικῶν ἀποτελεσμάτων. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀναδιατυπώσουμε τὴν ἐξήγηση τοῦ νοήματος πὸν δίνει ὁ Grice μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ εἶναι σαφὲς πὸς ὅταν

κάποιος έννοεΐ κάτι όταν λέει κάτι, αυτό δέν εΐναι μόνο περιστασιακά συνδεμένο με έκείνο που σημαΐνει ή άπόφανση στη γλώσσα που μιλάει. Στην άνάλυσή μας τών έλλεκτικών ένεργημάτων, πρέπει νά συλλάβουμε και την προθετική και τή συμβατική άποψη και ιδιαίτερα τή μεταξύ τους σχέση. Στην έπιτέλεση ένός έλλεκτικού ένεργήματος, ό όμιλητής προτίθεται νά προκαλέσει ένα όρισμένο άποτέλεσμα με τó νά κάνει τόν άκροατή νά άναγνωρίσει τήν πρόθεσή του νά προκαλέσει αυτό τó άποτέλεσμα, και έπιπλέον, άν χρησιμοποιεΐ τις λέξεις κυριολεκτικά, θέλει αυτή ή άναγνώριση νά γίνει άπό τó γεγονός ότι οΐ κανόνες για τή χρήση τής έκφρασης που έκφωνεΐ συσχετίζουν τις έκφράσεις με τήν παραγωγή αυτού τού άποτελέσματος. Εΐναι αυτός ό συνδυασμός τών στοιχείων που θά χρειαστέΐ νά έκφράσουμε στην άνάλυσή μας τού έλλεκτικού ένεργήματος.

V. ΠΩΣ ΥΠΟΣΧΟΜΑΣΤΕ

Τώρα θά προσπαθήσω νά αναλύσω τó έλλεκτικό ένεργημα τού ύπόσχεσθαι. Για νά τó κάνω αυτό θά άναζητήσω τις έπαρκεΐς και τις άναγκαΐες συνθήκες ώστε τó ένεργημα τού ύπόσχεσθαι νά έχει έπιτελεστεί με τήν έκφώνηση μιΐς δοσμένης άπόφανσης. Θά προσπαθήσω νά άπαντήσω στα έρωτήματα αυτά διατυπώνοντας αυτές τις συνθήκες ως σύνολο προτάσεων τέτοιων ώστε ή σύζευξη τού συνόλου τών προτάσεων νά συνεπάγεται τήν πρόταση ότι ό όμιλητής έδωσε μιάν ύπόσχεση, και ή πρόταση ότι ό μιλητής έδωσε μιάν ύπόσχεση νά συνεπάγεται τή σύζευξη αυτή. "Έτσι κάθε συνθήκη θά εΐναι μιΐ άναγκαΐα συνθήκη για τήν έπιτέλεση τού ένεργήματος τού ύπόσχεσθαι και, συλλογικά παρμένο, τó σύνολο τών συνθηκών θά εΐναι μιΐ έπαρκής συνθήκη για τó ότι έπιτελέστηκε τó ένεργημα.

"Αν έχουμε ένα τέτοιο σύνολο συνθηκών μπορούμε νά εξαγάγουμε άπό αυτές ένα σύνολο κανόνων για τή χρήση τού μέσου που ύποδείχνει τή λειτουργΐα. "Η μέθοδος έδω εΐναι άνάλογη με τήν άνακάλυψη τών κανόνων τού σκακιού άν άναρωτηθούμε ποιές εΐναι οΐ άναγκαΐες και έπαρκεΐς συνθήκες κάτω άπό τις όποιες μπορούμε νά ποΐμε πώς κάποιος κίνησε σωστά έναν άξιωματικό ή ότι έκανε ροκέ ή έκανε μάτ σ' έναν παίκτη, κτλ. Εΐμαστε στην κατάσταση κάποιου που έμαθε νά παΐζει σκάκι χωρίς ποτέ νά έχει διατύψει τούς κανόνες και που ζητάει μιΐ τέτοια διατύπωση. Μάθαμε πώς νά παΐζουμε τó παιχνίδι τών έλλεκτικών ένεργημάτων, αλλά γενικά αυτό έγινε χωρίς ρητή διατύπωση τών κανόνων, και τó πρώτο βήμα για νά έχουμε μιΐ τέτοια διατύπωση εΐναι νά βρούμε τις συνθήκες για τήν έπιτέλεση ένός είδικού έλλεκτικού ένεργήματος. "Η έρευνά μας λοιπόν θά έξυπηρετέσει ένα διπλό σκοπό. Διατυπώνοντας ένα σύνολο άπό συνθήκες για τήν έπιτέλεση ένός έλλεκτικού ένεργήματος θά έχουμε προσφέρει μιΐ μερική έξήγηση αυτής τής έννοιας και θά έχουμε συνάμα άνοΐξει τó δρόμο για τó δεύτερο βήμα, τή διατύπωση τών κανόνων.

Δέν τὸ βρίσκω καθόλου εὐκόλο νὰ διατυπώσω τὶς συνθῆκες, καὶ ὁ κατά-
λογος ποὺ ἐτοιμάζομαι νὰ παρουσιάσω δέν μὲ ἱκανοποιεῖ ἐντελῶς. Ἐνας λό-
γος γιὰ τὴ δυσκολία εἶναι πὼς ἡ ἔννοια τῆς ὑπόσχεσης, ὅπως οἱ περισσότε-
ρες ἔννοιες τῆς κοινῆς γλώσσας, δέν ὑπακούει σὲ ἐντελῶς αὐστηροὺς κα-
νόνες. Ὑπάρχουν ὅλων τῶν εἰδῶν οἱ περίεργες, παρεκκλίνουσες καὶ ὀρια-
κὲς περιπτώσεις ὑπόσχεσης· καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ φέρει ἀντιπαραδείγματα—
λίγο ἢ πολὺ ἀλλόκοτα — ἐνάντια στὴν ἀνάλυσή μου. Τεῖνω νὰ πιστέψω
πὼς δέν θὰ εἶμαστε σὲ θέση νὰ βροῦμε ἓνα ἐντελῶς καθορισμένο σύνολο
ἀναγκαίων καὶ ἐπαρκῶν συνθηκῶν ποὺ θὰ καθρεφτίζουν μὲ ἀκρίβεια τὴ χρή-
ση τῆς λέξης 'ὑπόσχομαι'. Γι' αὐτὸ καὶ περιορίζω τὴ συζήτησή μου στὸ
κέντρο τῆς ἔννοιας τοῦ ὑπόσχεσθαι καὶ παραβλέπω τὶς περιθωριακὲς, τὶς
ὀριακὲς, καὶ τὶς μερικὰ ἐλαττωματικὲς προτάσεις. Ἐπίσης περιορίζω τὴ
συζήτησή μου σὲ εὐδιάκριτες ρητὲς ὑποσχέσεις καὶ ἀγνοῶ τὶς ὑποσχέσεις
ποὺ γίνονται μὲ ἐλλειπτικὲς φράσεις, ὑπαινιγμούς, μεταφορὲς, κτλ.

Μιὰ ἄλλη δυσκολία πηγάζει ἀπὸ τὸ ὅτι θέλω νὰ διατυπώσω τὶς συνθῆκες
ἀποφεύγοντας ὀρισμένες μορφὲς κυκλικότητος. Θέλω νὰ δώσω ἓναν κατά-
λογο συνθηκῶν γιὰ τὴν ἐπιτέλεση ἑνὸς ὀρισμένου ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος,
χωρὶς ὅμως αὐτὲς νὰ ἀναφέρουν τὴν ἐπιτέλεση ὁποιοῦδήποτε ἐλλεκτικοῦ
ἐνεργήματος. Μοῦ χρειάζεται νὰ ἱκανοποιεῖται αὐτὴ ἡ συνθήκη γιὰ νὰ δώσω
μιὰν ἀνάπτυξη τῆς ἔννοιας τοῦ ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος γενικά, ἀλλιῶτικα
θὰ ἔδειχνα μόνο τὶς σχέσεις ἀνάμεσα σὲ διάφορα εἶδη ἐλλεκτικῶν ἐνεργημά-
των. Ὡστόσο, μολονότι δέν θὰ ὑπάρξει ἀναφορὰ σὲ ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα,
ὀρισμένες ἐλλεκτικὲς ἔννοιες θὰ παρουσιαστοῦν στὸν ἀναλυόμενο ὄρο καὶ
στὴν ἀνάλυσή του· καὶ νομίζω πὼς αὐτὴ ἡ μορφή κυκλικότητος εἶναι ἀνα-
πόφευκτη ἐξαιτίας τῆς φύσης τῶν συστατικῶν κανόνων.

Στὴν παρουσίαση τῶν συνθηκῶν, πρῶτα θὰ ἐξετάσω τὴν περίπτωσι τῆς
εἰλικρινοῦς ὑπόσχεσης καὶ ἔπειτα θὰ δείξω πὼς πρέπει νὰ τροποποιηθοῦν
οἱ συνθῆκες ὥστε νὰ καλυφθεῖ καὶ ἡ περίπτωσι τῆς ἀνελικρίνειας. Ἐπειδὴ
ἡ ἀνάλυσή μας εἶναι σημασιολογικὴ καὶ ὄχι συντάκτικὴ, θὰ κάνω τὴν πα-
ραδοχὴ πὼς ὑπάρχουν καλὰ-φτιαγμένες ἀποφάνσεις.

Δοθέντος ὅτι ἓνας ὁμιλητὴς Ο ἐκφωνεῖ μιὰν ἀπόφανση Α στὴν παρουσία
ἑνὸς ἀκροατῆ Β, τότε, στὴν ἐκφώνησι τῆς ἀπόφανσης Α, ὁ Ο εἰλικρινά
(ἢ ὄχι-ἀνώμαλα) ὑπόσχεται ὅτι p στὸν Β τότε καὶ μόνο τότε ἂν:

(1) Ἴσχύουν κανονικὲς συνθῆκες εἰσροῆς καὶ ἐκροῆς

Χρησιμοποιῶ τοὺς ὄρους 'εἰσροή' καὶ 'ἐκροή' γιὰ νὰ καλύψω ἓνα πλατὺ
καὶ ἀπροσδιόριστο πεδίο συνθηκῶν κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι δυνατὴ ὁποια-
δήποτε σοβαρὴ γλωσσικὴ ἐπικοινωνία. Ὁ ὄρος 'ἐκροή' καλύπτει τὶς συν-
θῆκες γιὰ τὸ κατανοητὸ ὁμιλεῖν καὶ ὁ ὄρος 'εἰσροή' καλύπτει τὶς συνθῆ-
κες γιὰ τὸ κατανοεῖν. Μαζὶ περιλαμβάνω πράγματα ὅπως τὸ ὅτι ὁ ὁμιλητὴς
καὶ ὁ ἀκροατὴς ξέρουν πὼς νὰ μιλήσουν τὴ γλώσσα· ὅτι καὶ οἱ δύο ἔχουν
ἐπίγνωσι αὐτοῦ ποὺ κάνουν· ὁ ὁμιλητὴς δέν δρᾷ κάτω ἀπὸ καταναγκασμὸ

ἢ ἀπειλές· πὼς καὶ οἱ δύο δὲν ἔχουν φυσικὰ ἐμπόδια γιὰ τὴν ἐπικοινωνία, ὅπως κουφαμάρα, ἀφασία ἢ λαρυγγίτιδα· δὲν ὑποκρίνονται σὲ θεατρικὸ ἔργο ἢ ἀστειεύονται κτλ.

(2) Ὁ *O* ἐκφωνῶντας τὴν *A* ἐκφράζει ὅτι *ρ*

Αὐτὴ ἡ συνθήκη ἀπομονώνει τὸ προτασιακὸ περιεχόμενον ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ὁμιλιακοῦ ἐνεργήματος καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συγκεντρωθοῦμε στὶς ἰδιομορφίες τοῦ ὑπόσχεσθαι στὴν ὑπόλοιπη ἀνάλυσή μας.

(3) Ἐκφράζοντας ὅτι *ρ*, ὁ *O* κατηγορεῖ ἓνα μελλοντικὸ ἐνέργημα *E* στὸν *O*

Στὴν περίπτωση τοῦ ὑπόσχεσθαι, τὸ μέσο ποῦ δείχνει τὴ λειτουργία εἶναι μία ἔκφραση τῆς ὁποίας τὸ πεδίο περιλαμβάνει ὀρισμένα γνωρίσματα πρότασης. Στὴν ὑπόσχεση, πρέπει νὰ προσδοθεῖ στὸν ὁμιλητὴ ἓνα ἐνέργημα ὡς κατηγορημα, καὶ τὸ ἐνέργημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνήκει στὸ παρελθόν. Δὲν μπορῶ νὰ ὑποσχεθῶ πὼς ἔχουν κάνει κάτι καὶ δὲν μπορῶ νὰ ὑποσχεθῶ πὼς κάποιος ἄλλος θὰ κάνει κάτι. (Μολονότι μπορῶ νὰ ὑποσχεθῶ πὼς θὰ φροντίσω νὰ τὸ κάνει.) Ἡ ἐννοια ἑνὸς ἐνεργήματος, ὅπως τὴν ἀναπτύσσω γιὰ τὸ σκοπὸ μου τώρα, περιλαμβάνει τὸ νὰ ἀποφεύγω νὰ κάνω ὀρισμένα ἐνεργήματα, τὸ νὰ ἐπιτελῶ σειρὲς ἀπὸ ἐνεργήματα, καὶ μπορεῖ καὶ νὰ περιέχει καὶ καταστάσεις καὶ συνθήκες: μπορῶ νὰ ὑποσχεθῶ πὼς δὲν θὰ κάνω κάτι, μπορῶ νὰ ὑποσχεθῶ πὼς θὰ κάνω κάτι πολλές φορές ἐπαναληπτικά, καὶ μπορεῖ νὰ ὑποσχεθῶ ὅτι θὰ εἶμαι σὲ μιὰ ὀρισμένη κατάσταση ἢ συνθήκη. Τὶς συνθήκες (2) καὶ (3) θὰ τὶς ὀνομάσω *συνθήκες προτασιακοῦ περιεχομένου*.

(4) Ὁ *B* θὰ προτιμοῦσε ὁ *O* νὰ κάνει τὸ *E* παρὰ νὰ μὴν τὸ κάνει, καὶ ὁ *O* πιστεύει πὼς ὁ *B* θὰ προτιμοῦσε αὐτὸς νὰ κάνει τὸ *E* παρὰ νὰ μὴν τὸ κάνει

Μιὰ βασικότατη διάκριση ἀνάμεσα στὶς ὑποσχέσεις ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ στὶς ἀπειλές ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι πὼς μιὰ ὑπόσχεση εἶναι μιὰ ἐγγύηση νὰ κάνω κάτι γιὰ σένα, ὄχι σὲ σένα. Ἐνῶ ἡ ἀπειλὴ εἶναι μιὰ ἐγγύηση νὰ κάνω κάτι σὲ σένα, ὄχι γιὰ σένα. Μιὰ ὑπόσχεση εἶναι ἐλαττωματικὴ ἂν ἐκεῖνο ποῦ ὑπόσχεται εἶναι κάτι ποῦ ὁ ὑποσχόμενος δὲν θέλει νὰ κάνει· ἀκόμα, εἶναι ἐλαττωματικὴ, ἂν αὐτὸς στὸν ὁποῖο γίνεται δὲν πιστεύει πὼς ὁ ὑποσχόμενος θέλει νὰ τὴν πραγματοποιήσει, ἀφοῦ μιὰ μὴ-ἐλαττωματικὴ ὑπόσχεση πρέπει νὰ νοηθεῖ ὡς μιὰ ὑπόσχεση καὶ ὄχι ὡς μιὰ ἀπειλὴ ἢ προειδοποίηση. Πιστεύω πὼς καὶ τὰ δύο μισὰ αὐτῆς τῆς συνθήκης εἶναι ἀναγκαῖα ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν ἀρκετὰ προφανῆ ἀντι-παραδείγματα.

Ὡστόσο, μπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφτεῖ φαινομενικὰ ἀντιπαραδείγματα σ' αὐτὴ τὴ συνθήκη ἔτσι ὅπως διατυπώθηκε. Ὑπόθεσε πὼς λέω σ' ἓναν ὀκνηρὸ μαθητὴ "Ἄν δὲν παραδώσεις ἐγκαίρως τὸ γραπτὸ σου, σοῦ ὑπόσχομαι νὰ σοῦ δώσω βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὴ βάση γιὰ τὸ μάθημα αὐτό". Εἶναι ἡ ρῆσις αὐτὴ μιὰ ὑπόσχεση; Τεῖνω νὰ σκεφτῶ πὼς δὲν εἶναι· θὰ μπορούσαμε πιὸ φυσικά,

νά τήν περιγράψουμε ὡς προειδοποίηση ἢ καί ἀκόμα ὡς ἀπειλή. Ἄλλα τότε γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ φράση «ὑπόσχομαι» σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση; Νομίζω πὼς τὴ χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ γιατί τὸ 'ὑπόσχομαι' καί τὸ 'μ' αὐτὸ ἐδῶ ὑπόσχομαι' εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ δυνατὰ μέσα γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς λειτουργίας τῆς δέσμευσης ποὺ παρέχει ἡ ἀγγλικὴ γλώσσα¹⁰. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, συχνὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτὲς τὶς ἐκφράσεις στὴν ἐπιτέλεση ὁμιλιακῶν ἐνεργημάτων τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ὑποσχέσεις μὲ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια, ἀλλὰ στὰ ὁποῖα θέλουμε νὰ ὑπογραμμίσουμε τὴ δέσμευσή μας. Γιὰ τὴν ἐπεξήγηση αὐτοῦ, ἄς θεωρήσουμε ἓνα ἄλλο φαινομενικὸ ἀντιπαράδειγμα στὴν ἀνάλυση, ἀκολουθώντας ἄλλη πορεία. Καμιά φορά, νομίζω συχνότερα στὴν Ἀμερικὴ παρά στὴν Ἀγγλία, ἀκούει κανεὶς ἀνθρώπους νὰ λένε 'ὑπόσχομαι' ὅταν κάνουν μιὰ ἐμφατικὴ κατάφαση. 'Υπόθεσε πὼς σὲ κατηγορῶ ὅτι ἔκλεψες χρήματα. Λέω: "Ἐκλεψες τὰ χρήματα, ἔτσι δὲν εἶναι;'. Ἀπαντᾷς: «Ὁχι, δὲν τὸ ἔκανα, ὑπόσχομαι πὼς δὲν τὸ ἔκανα». 'Υποσχέθηκες σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση; Τὸ βρίσκω πολὺ ἀφύσικο νὰ περιγράψω τὸ ἐκφώνημά σου ὡς ὑπόσχεση. Αὐτὸ τὸ ἐκφώνημα θὰ τὸ περιγράφε κανεὶς πιὸ σωστὰ ὡς ἐμφατικὴ ἄρνηση, καί μποροῦμε νὰ ἐξηγήσουμε τὴν παρουσία τοῦ μέσου ποὺ ὑποδείχνει τὴ λειτουργία τοῦ «ὑπόσχομαι», ὡς παράγωγου ἀπὸ τὶς γνήσιες ὑποσχέσεις ποῦ, ἐδῶ, χρησιμοποιεῖται ὡς ἐκφραση ποὺ προσθέτει ἐμφαση στὴν ἄρνησή σου.

Γενικά, σ' αὐτὸ ποὺ διατυπώθηκε στὴ συνθήκη (4) εἶναι ὅτι ἂν μιὰ προθετικὴ ὑπόσχεση πρέπει νὰ μὴν εἶναι ἐλαττωματικὴ, τὸ πράγμα ποὺ ὑποσχεθήκαμε πρέπει νὰ εἶναι κάτι ποὺ ὁ ἀκροατὴς θέλει νὰ γίνεῖ, ἢ θεωρεῖ πὼς τοῦ συμφέρει, ἢ προτιμᾷ νὰ γίνεῖ παρά νὰ μὴ γίνεῖ, κτλ., καί ὁ ὁμιλητὴς πρέπει νὰ ἔχει ἐπίγνωση τοῦ ὅτι, ἢ νὰ πιστεύει ὅτι, κτλ., αὐτὸ συμβαίνει. Νομίζω πὼς μιὰ πιὸ κομψὴ καί πιὸ ἀκριβὴς διατύπωση αὐτῆς τῆς συνθήκης θὰ ἀπαιτοῦσε τὴν εἰσαγωγὴ τεχνικῆς ὀρολογίας.

(5) Δὲν εἶναι φανερὸ καὶ στὸν O καὶ στὸν B ὅτι ὁ O θὰ κάνει τὸ E στὴν ὁμαλὴ ἐκβαση τῶν γεγονότων

Αὐτὴ ἡ συνθήκη εἶναι ἓνα παράδειγμα μιᾶς γενικότερης συνθήκης γιὰ πολλὰ διαφορετικὰ εἶδη ἐλλεκτικῶν ἐνεργημάτων μὲ σκοπὸ τὸ ἐνέργημα νὰ ἔχει ἓνα στόχο. Λόγου χάρι, ἂν ζητήσω ἀπὸ κάποιον νὰ κάνει κάτι ποὺ εἶναι φανερὸ ὅτι ἤδη τὸ κάνει ἢ ἐτοιμάζεται νὰ τὸ κάνει, ἡ ἀπαίτησή μου εἶναι ἄστοχη, καί, στὸ βαθμὸ ποὺ εἶναι ἄστοχη, εἶναι ἐλαττωματικὴ. Σὲ μιὰ πραγματικὴ ὁμιλιακὴ κατάσταση, οἱ ἀκροατές, γνωρίζοντας τοὺς κανόνες γιὰ τὴν ἐπιτέλεση ἐλλεκτικῶν ἐνεργημάτων, θὰ θεωρήσουν δεδομένο πὼς αὐτὴ ἡ συνθήκη ἱκανοποιεῖται. Ὑπόθεσε, λ.χ., πὼς κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς δημόσιας ὁμιλίας, λέω σ' ἓνα μέλος τοῦ ἀκροατηρίου μου 'Πρόσεξε Πετρίδη, συγκεντρώσου σ' αὐτὰ ποὺ λέω'. Γιὰ νὰ βγάλει νόημα ἀπὸ τὸ ἐκφώνημά μου, τὸ ἀκροατήριον θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσει πὼς ὁ Πετρίδης δὲν πρόσεχε ἢ, τουλάχιστον, πὼς δὲν εἶναι σαφὲς ὅτι πρόσεχε, πὼς κατὰ κάποιον τρόπο ἀνα-

κύπτει τὸ ζήτημα ὅτι δὲν πρόσεχε· γιατί ἕνας ὄρος γιά νά ζητήσῃ κανεῖς κάτι εἶναι πὼς δὲν εἶναι προφανές ὅτι ὁ ἀκροατῆς κάνει ἢ ἐτοιμάζεται νά κάνει τὸ ζητούμενο πράγμα.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τίς ὑποσχέσεις. Εἶναι παράλογο νά ὑποσχεθῶ πὼς θὰ κάνω κάτι πού εἶναι προφανές πὼς, ἔτσι κι ἄλλιῶς, πρόκειται νά τὸ κάνω. "Ἄν πράγματι φαίνομαι νά δίνω μιὰ τέτοια ὑπόσχεση, ὁ μόνος τρόπος τὸ ἀκροατήριό μου νά βγάλει νόημα ἀπὸ τὸ ἐκφώνημά μου εἶναι νά ὑποθέσῃ πὼς πιστεύω ὅτι δὲν εἶναι προφανές ὅτι πρόκειται νά κάνω ἐκεῖνο πού ὑποσχέθηκα. "Ἐνας ἄντρας πού ἔχει πετύχει στὸ γάμο του καὶ ὑπόσχεται στὴ γυναῖκα του πὼς δὲν θὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐρχόμενη ἐβδομάδα θὰ προκαλέσει περισσότερο ἄγχος παρά ἱκανοποίηση.

Παρενθετικά, νομίζω, πὼς αὐτὴ ἡ συνθήκη εἶναι ἕνα παράδειγμα τοῦ εἶδους τοῦ φαινομένου πού περιγράφει ὁ νόμος τοῦ Zipf. Νομίζω πὼς ἡ γλώσσα μας, ὅπως καὶ οἱ περισσότερες μορφές τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, διέπονται ἀπὸ μιὰ ἀρχὴ ἐλάχιστης προσπάθειας· στὴν περίπτωση πού ἐξετάζουμε, ἡ ἀρχὴ εἶναι τοῦ μέγιστου ἐλλεκτικοῦ ἀποτελέσματος μὲ τὴν ἐλάχιστη φωνητικὴ προσπάθεια. Καὶ νομίζω πὼς ἡ συνθήκη (5) εἶναι ἕνα παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἀρχῆς.

Θὰ ὀνομάσω τίς συνθήκες (4) καὶ (5) *προπαρασκευαστικὲς συνθήκες*. Εἶναι τὰ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τοῦ εὐστοχοῦ ὑπόσχεσθαι, ἀλλὰ ἀκόμη δὲν δίνουν τὸ οὐσιῶδες γνώρισμά του.

(6) Ὁ Ο σκοπεύει νά κάνει τὸ Ε

Ἡ σημαντικότερη διάκριση ἀνάμεσα στὶς εἰλικρινεῖς καὶ στὶς ἀνελικρινεῖς ὑποσχέσεις εἶναι πὼς στὴν πρώτη περίπτωση ὁ ὁμιλητῆς σκοπεύει νά κάνει τὸ ἐνέργημα πού ὑποσχέθηκε ἐνῶ στὴ δεύτερη περίπτωση δὲν σκοπεύει νά κάνει τὸ ἐνέργημα πού ὑποσχέθηκε. Ἀκόμη, στὴν εἰλικρινῆ ὑπόσχεση ὁ ὁμιλητῆς πιστεύει ὅτι τοῦ εἶναι μπορετὸ νά κάνει τὸ ἐνέργημα (ἢ νά ἀποφύγει νά τὸ κάνει), ἀλλὰ νομίζω πὼς ἡ πρόταση ὅτι σκοπεύει νά τὸ κάνει συνεπάγεται τὸ ὅτι τὸ θεωρεῖ μπορετὸ νά τὸ κάνει (ἢ νά μὴν τὸ κάνει). Γι' αὐτὸ δὲν τὴ μετρῶ ὡς χωριστὴ συνθήκη. Θὰ τὴν ὀνομάσω *συνθήκη εἰλικρίνειας*.

(7) Ὁ Ο ἐννοεῖ πὼς ἡ ἐκφώνηση τῆς Α θὰ τοῦ δημιουργήσει τὴν ὑποχρέωση νά κάνει τὸ Ε

Τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα μιᾶς ὑπόσχεσης εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἀνάληψη μιᾶς ὑποχρέωσης νά ἐπιτελεστῇ ἕνα ὀρισμένο ἐνέργημα. Νομίζω πὼς αὐτὴ ἡ συνθήκη ξεχωρίζει τίς ὑποσχέσεις (καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας ὅπως τὰ τάματα) ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη ἐλλεκτικῶν ἐνεργημάτων. Σημειώστε ὅτι στὴ διατύπωση τῆς συνθήκης προσδιορίζω εἰδικὰ μόνον τὴν πρόθεση τοῦ ὁμιλητῆ· ἄλλες, συμπληρωματικὲς, συνθήκες θὰ διασαφηνίσουν τὸ ὅτι πραγματοποιήθηκε ἡ πρόθεση. Ὡστόσο εἶναι σαφές ὅτι τὸ νά ἔχει αὐτὴ τὴν

πρόθεση είναι μιὰ ἀναγκαία συνθήκη γιὰ νὰ δώσει μιὰν ὑπόσχεση· γιατί ἂν ὁ ὁμιλητὴς μπορεῖ νὰ ἀποδείξει πὼς δὲν εἶχε αὐτὴ τὴν πρόθεση σ' ἓνα ὀρισμένο ἐκφώνημα, τότε μπορεῖ νὰ ἀποδείξει πὼς τὸ ἐκφώνημα δὲν ἦταν ὑπόσχεση. Ξέρουμε, λ.χ., ὅτι ὁ κ. Pickwick¹¹ δὲν ὑποσχέθηκε νὰ παντρευτεῖ τὴ γυναίκα γιατί ξέρουμε πὼς δὲν εἶχε τὴν κατάλληλη πρόθεση.

Ὅνομάζω αὐτὴ τὴ συνθήκη: *οὐσιώδη συνθήκη*.

(8) Ὁ ὁμιλητὴς ἢ ἐκφώνηση τῆς *A* νὰ παραγάγει στὸν *B* τὴν πεποίθηση ὅτι οἱ συνθήκες (6) καὶ (7) ἰσχύουν μέσο τῆς ἀναγνώρισης τῆς πρόθεσης νὰ παραγάγει αὐτὴ τὴν πεποίθηση, καὶ ἐννοεῖ αὐτὴ ἢ ἀναγνώριση νὰ γίνῃ χάρις στὴν ἀναγνώριση τῆς ἀπόφασης ὡς μιᾶς ἀπόφασης ποὺ χρησιμοποιεῖται συμβατικὰ γιὰ νὰ προκαλεῖ τέτοιες πεποιθήσεις

Αὐτὸ καλύπτει τὴν ἀνάλυση τοῦ Grice ὅπως τὴν τροποποιήσαμε σχετικὰ μὲ τὸ τί σημαίνει ὁ ὁμιλητὴς νὰ ἐννοεῖ νὰ δώσει μιὰν ὑπόσχεση. Ὁ ὁμιλητὴς σκοπεύει νὰ προκαλέσει ἓνα ὀρισμένο ἐλλεκτικὸ ἀποτέλεσμα μὲ μέσο τὸ νὰ κάνει τὸν ἀκροατὴ νὰ ἀναγνωρίσει τὴν πρόθεσή του νὰ προκαλέσει αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἀκόμη σκοπεύει, αὐτὴ ἢ ἀναγνώριση νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ λεξικὸς καὶ συντακτικὸς χαρακτήρας ἐκείνου ποὺ συμβατικὰ ἐκφωνεῖ τὸ συσχετίζει μὲ τὴν παραγωγή αὐτοῦ τοῦ ἀποτελέσματος.

Μιλώντας αὐστηρά, αὐτὴ ἢ συνθήκη θὰ μπορούσε νὰ διατυπωθεῖ ὡς μέρος τῆς συνθήκης (1), ἀλλὰ παρουσιάζει ἄρκετὸ φιλοσοφικὸ ἐνδιαφέρον ὥστε νὰ ἀξίζει νὰ ἐξεταστεῖ χωριστά. Βρίσκω πὼς δημιουργεῖ προβλήματα γιὰ τὸν ἀκόλουθο λόγο. Ἄν ἡ ἀρχικὴ μου ἀντίρρηση στὸν Grice εἶναι πρᾶγματι ἐγκυρη, τότε ἀσφαλῶς, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ, ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπαναλήψεις τῆς πρόθεσης εἶναι περιττές· τὸ μόνο ποὺ χρειάζεται εἶναι ὁ ὁμιλητὴς νὰ ἐκφωνεῖ μιὰν ἀπόφαση στὰ σοβαρά. Ἡ παραγωγή ὅλων αὐτῶν τῶν ἀποτελεσμάτων εἶναι ἀπλή συνέπεια τῆς γνώσης τοῦ ἀκροατῆ γιὰ τὸ τί σημαίνει ἢ ἀπόφαση· καὶ αὐτό, μὲ τὴ σειρά του, εἶναι μιὰ συνέπεια ὅτι γνωρίζει τὴ γλώσσα, κάτι ποὺ ὁ ὁμιλητὴς τὸ ὑποθέτει ἀπὸ τὴν ἀρχή. Νομίζω πὼς ἡ ὀρθὴ ἀπάντηση σ' αὐτὴ τὴν ἀντίρρηση εἶναι ὅτι ἢ συνθήκη (8) ἀναπτύσσει τί σημαίνει γιὰ τὸν ὁμιλητὴ τὸ νὰ ἐκφωνεῖ 'σοβαρά' τὴν ἀπόφαση, δηλαδή, τὸ νὰ τὴν ἐκφωνεῖ καὶ νὰ τὴν ἐννοεῖ, ἀλλὰ δὲν ἔχω πεισθεῖ ἐντελῶς οὔτε γιὰ τὴ δύναμη τῆς ἀντίρρησης οὔτε καὶ γιὰ ἐκείνην τῆς ἀπόκρισης.

(9) Οἱ σημασιολογικοὶ κανόνες τῆς διαλέκτου ποὺ μιλοῦν ὁ *A* καὶ ὁ *B* εἶναι τέτοιοι ὥστε ἢ *A* ἐκφωνεῖται ὀρθὰ καὶ εἰλικρινὰ τότε καὶ μόνο ὅταν ἰσχύουν οἱ συνθήκες (1) - (8)

Ὁ σκοπὸς αὐτῆς τῆς συνθήκης εἶναι νὰ διασαφηνίσει ὅτι ἢ ἀπόφαση ποὺ ἐκφωνεῖται εἶναι τέτοια ὥστε, σύμφωνα μὲ τοὺς σημασιολογικοὺς κανόνες τῆς γλώσσας, χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δίνονται ὑποσχέσεις. Παρμένη μαζί

μὲ τὴ συνθήκη (8), ἀπαλείφει τὰ ἀντιπαραδείγματα ὅπως ἐκεῖνα τοῦ αἰχμάλωτου στρατιώτη ποὺ ἐξετάσαμε νωρίτερα. Σύντομα θὰ δοῦμε ποιά εἶναι ἡ ἀκριβῆς διατύπωση τῶν κανόνων.

“Ὡς ἐδῶ ἐξετάσαμε μόνο τὴν περίπτωση τῆς εἰλικρινοῦς ὑπόσχεσης. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνελικρινεῖς δὲν παύουν νὰ εἶναι ὑποσχέσεις, καὶ πρέπει τώρα νὰ δείξουμε πῶς πρέπει νὰ τροποποιήσουμε τὶς συνθήκες ὥστε νὰ κάνουμε τόπο καὶ γι’ αὐτές. Ὄταν δίνει μιὰν ἀνελικρινῆ ὑπόσχεση, ὁ ὁμιλητὴς δὲν ἔχει ὅλες τὶς προθέσεις καὶ τὶς πεποιθήσεις ποὺ ἔχει ὅταν δίνει μιὰν εἰλικρινῆ ὑπόσχεση. Ὡστόσο προφασίζεται πῶς τὶς ἔχει. Μάλιστα ἀκριβῶς ἐπειδὴ προφασίζεται πῶς ἔχει προθέσεις καὶ πεποιθήσεις ποὺ δὲν ἔχει, περιγράφουμε τὴν ἐνέργειά του ὡς ἀνελικρινῆ. Γιὰ νὰ κάνουμε λοιπὸν τόπο καὶ γιὰ τὶς ἀνελικρινεῖς ὑποσχέσεις πρέπει μόνο νὰ ἀναθεωρήσουμε τὶς συνθήκες μας ὥστε νὰ λένε πῶς ὁ ὁμιλητὴς ἐπωμίζεται τὴν εὐθύνη τοῦ νὰ ἔχει πεποιθήσεις καὶ προθέσεις καὶ ὄχι νὰ λέμε ὅτι τὶς ἔχει πραγματικά. Μιὰ ἐνδειξη ὅτι ὁ ὁμιλητὴς πράγματι ἐπωμίζεται μιὰ τέτοια εὐθύνη εἶναι τὸ γεγονός ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ χωρὶς ἄτοπο, λ.χ., “Ὑπόσχομαι νὰ κάνω τὸ E, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὴν πρόθεση νὰ κάνω τὸ E”. Τὸ νὰ ποῦμε “Ὑπόσχομαι νὰ κάνω τὸ E” εἶναι νὰ πάρουμε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν πρόθεση νὰ κάνουμε τὸ E, καὶ αὐτὴ ἡ συνθήκη ἰσχύει εἴτε τὸ ἐκφώνημα εἶναι εἰλικρινές εἴτε δὲν εἶναι. Γιὰ νὰ ἐπιτρέψουμε λοιπὸν τὴ δυνατότητα ἀνελικρινῶν ὑποσχέσεων πρέπει μόνο νὰ ἀναθεωρήσουμε τὴ συνθήκη (6), ἔτσι ὥστε νὰ λέει ὄχι ὅτι ὁ ὁμιλητὴς προτίθεται νὰ κάνει τὸ E, ἀλλὰ ὅτι παίρνει τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ ὅτι προτίθεται νὰ κάνει τὸ E. Γιὰ νὰ ἀποφύγω τὴν ἐπίκριση τῆς κυκλικότητας θὰ τὸ διατυπώσω ἔτσι:

(6*) *Εἶναι πρόθεση τοῦ O ἢ ἐκφώνηση τῆς A νὰ τὸν κάνει υπεύθυνο γιὰ τὴν πρόθεση νὰ κάνει τὸ E*

Ἔτσι τροποποιημένο (καὶ ἀφαιρώντας τὴ λέξη ‘εἰλικρινῆ’ ἀπὸ τὸν ἀναλυόμενον ὄρο καὶ ἀπὸ τὴ συνθήκη (9)), ἡ ἀνάλυσή μας εἶναι οὐδέτερη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἂν ἡ ὑπόσχεση ἦταν εἰλικρινῆς ἢ ὄχι.

VI. ΚΑΝΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Ἐπόμενο ἔργο μας εἶναι νὰ ἐξαγάγουμε ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν συνθηκῶν, ἓνα σύνολο κανόνων γιὰ τὴ χρήση τοῦ μέσου ποὺ δείχνει τὴ λειτουργία. Εἶναι φανερό πῶς δὲν εἶναι ἐξίσου σημαντικὲς ὅλες οἱ συνθήκες μας γιὰ αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ἡ συνθήκη (1) καὶ οἱ συνθήκες τῆς μορφῆς (8) καὶ (9) ἐφαρμόζονται γενικὰ σὲ ὅμαλὰ ἐλλεκτικὰ ἐνεργήματα καὶ δὲν προσιδιάζουν στὸ ὑπόσχεσθαι. Θὰ βρεθοῦν λοιπὸν κανόνες γιὰ τὸ μέσο ποὺ ὑποδείχνει τὴ λειτουργία τοῦ ὑπόσχεσθαι ἀντίστοιχοι στίς συνθήκες (2) - (7).

Οί σημασιολογικοί κανόνες για τή χρήση όποιουδήποτε μέσου πού ύποδείχνει τή λειτουργία Υ τοῦ ύπόσχεσθαι εἶναι οἱ ακόλουθες:

Κανόνας 1. Ἡ Υ πρέπει νά ἐκφωνεῖται μόνο στοῦ πλαίσιο μιᾶς ἀπόφανσης (ἢ ἐνός μακρότερου μέρους λόγου) ἢ ἐκφώνηση τῆς όποιᾶς κατηγορεῖ κάποιο μελλοντικό ἐνέργημα Ε στοῦν όμιλητῆ Ο. Αὐτόν τόν όνομάζω *κανόνα τοῦ προτασιακοῦ περιεχομένου*. Παράγεται ἀπό τίς συνθήκες (2) καί (3) γιά τὸ προτασιακό περιεχόμενο.

Κανόνας 2. Ἡ Υ πρέπει νά ἐκφωνεῖται μόνο ὅταν ὁ ἀκροατῆς Β θά προτιμοῦσε ὁ Ο νά κάνει τὸ Ε παρά νά μήν κάνει τὸ Ε, καί ὁ Ο πιστεύει πὼς ὁ Β θά προτιμοῦσε ὁ Ο νά κάνει τὸ Ε μᾶλλον παρά νά μήν κάνει τὸ Ε.

Κανόνας 3. Ἡ Υ πρέπει νά ἐκφωνεῖται μόνο ὅταν δέν εἶναι φανερό καί στοῦν Ο καί στοῦν Β πὼς ὁ Ο θά κάνει τὸ Ε στήν όμαλή πορεία τῶν γεγονότων.

Ἐνομάζω τοὺς κανόνες (2) καί (3) *προκαταρκτικούς κανόνες*. Παράγονται ἀπό τίς προκαταρκτικές συνθήκες (4) καί (5).

Κανόνας 4. Ἡ Υ πρέπει νά ἐκφωνεῖται μόνο ὅταν ὁ Ο ἔχει τήν πρόθεση νά κάνει τὸ Ε.

Αὐτόν τόν όνομάζω *κανόνα τῆς εἰλικρίνειας*. Παράγεται ἀπό τή συνθήκη τῆς εἰλικρίνειας (6).

Κανόνας 5. Ἡ ἐκφώνηση τῆς Υ λογαριάζεται ὡς ἡ ἀνάληψη τῆς ὑποχρέωσης νά κάνει κανεῖς τὸ Ε.

Αὐτόν τόν όνομάζω *οὐσιώδη κανόνα*.

Ἐνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς κανόνες ὑπάρχει διάταξη: οἱ κανόνες 2 - 5 ἐφαρμόζονται μόνο ὅταν ἱκανοποιεῖται ὁ κανόνας 1, καί ὁ κανόνας 5 ἐφαρμόζεται μόνο ἂν οἱ κανόνες 2 καί 3 ἱκανοποιοῦνται μαζί.

Σημειώστε ὅτι ἐνῶ οἱ κανόνες 1 - 4 παίρνουν τή μορφή σχεδόν-προσταγῶν, δηλ. εἶναι τῆς μορφῆς: ἐκφώνησε τήν Υ μόνο ἂν χ' ὁ κανόνας 5 εἶναι τῆς μορφῆς: τὸ ἐκφώνημα τῆς Υ λογαριάζεται ὡς Μ. Ὡστε ὁ κανόνας 5 εἶναι τοῦ τύπου πού προσιδιάζει στά συστήματα συστατικῶν κανόνων πού συζήτησα στοῦ τμήμα II.

Σημειώστε ἀκόμα πὼς ἡ μᾶλλον κουραστική ἀναλογία μὲ τὰ παιχνίδια δείχνει ἐντυπωσιακή ἀντοχή. Ἐν ἀναρωτιόμασταν, κάτω ἀπό ποιές συνθήκες θά λέγαμε πὼς ἕνας παίκτης κίνησε σωστά ἕνα στρατιώτη, θά βρῖσκαμε προκαταρκτικές συνθήκες, ὅπως ὅτι πρέπει νά εἶναι σειρά του νά παίξει, καθὼς καί τήν οὐσιώδη συνθήκη πού νά λέει σέ ποιές θέσεις μπορεῖ ὄντως νά πάει ὁ στρατιώτης. Μάλιστα νομίζω πὼς ὑπάρχει ἕνας κανόνας εἰλικρίνειας γιά τὰ ἀνταγωνιστικά παιχνίδια: ὁ κανόνας πὼς κάθε πλευρά προσπαθεῖ νά νικήσει. Προτείνω τή σκέψη πὼς ἡ ὁμάδα πού 'χαλάει' τὸ παιχνίδι συμπεριφέρεται μὲ τρόπο ἐντελῶς ἀνάλογο μὲ τόν όμιλητῆ πού ψεύδεται ἢ δίνει ψεύτικες ὑποσχέσεις. Βέβαια, συνήθως δέν ὑπάρχουν κανόνες προτασιακοῦ περιεχομένου γιά τὰ παιχνίδια, γιατί τὰ παιχνίδια, στή γενική περίπτωση, δέν παριστάνουν καταστάσεις πραγμάτων.

Ἐν αὐτῇ ἡ ἀνάλυση ἔχει ἕνα όποιοδήποτε γενικό ἐνδιαφέρον πέρα ἀπό

τὴν περίπτωση τοῦ ὑπόσχεσθαι, τότε φαίνεται πὼς πρέπει αὐτὲς οἱ διακρίσεις νὰ μεταφερθοῦν καὶ στὰ ἄλλα εἶδη ἐλλεκτικῶν ἐνεργημάτων· καὶ νομίζω πὼς λίγη σκέψη θὰ δείξει ὅτι μποροῦν νὰ μεταφερθοῦν. Ἄς θεωρήσουμε, λ.χ., τὸ προστάζειν. Οἱ προκαταρκτικὲς συνθήκες περιλαμβάνουν: ὁ ὁμιλητὴς νὰ εἶναι σὲ θέση κύρους ὡς πρὸς τὸν ἀκροατὴ, ἢ συνθήκη τῆς εἰλικρίνειας εἶναι πὼς ὁ ὁμιλητὴς θέλει νὰ γίνῃ ἡ πράξις ποὺ πρόσταξε, καὶ ἡ οὐσιώδης συνθήκη ἔχει σχέση μὲ τὸ γεγονός πὼς ἡ ἐκφώνησίς της εἶναι μιὰ προσπάθεια νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἀκροατὴ νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ. Γιὰ τὶς καταφάσεις, οἱ προκαταρκτικὲς συνθήκες περιλαμβάνουν τὸ γεγονός πὼς ὁ ἀκροατὴς πρέπει νὰ ἔχει κάποια βάση γιὰ νὰ ὑποθέτῃ πὼς ἡ πρόταση ποὺ βεβαιώνεται εἶναι ἀληθὴς, ἢ συνθήκη εἰλικρίνειας εἶναι πὼς πρέπει νὰ πιστεύῃ πὼς εἶναι ἀληθὴς, καὶ ἡ οὐσιώδης συνθήκη σχετίζεται μὲ τὸ γεγονός πὼς ἡ ἐκφώνησίς της εἶναι μιὰ προσπάθεια νὰ πληροφορηθεῖ ὁ ἀκροατὴς καὶ νὰ πεισθεῖ γιὰ τὴν ἀλήθειά της. Ὁ χαιρετισμὸς εἶναι πολὺ ἀπλούστερο εἶδος ἐλλεκτικοῦ ἐνεργήματος, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἐφαρμόζονται μερικὲς ἀπὸ τὶς διακρίσεις. Στὸ ἐκφώνημα 'Γεῖά!' δὲν ὑπάρχει οὔτε προτασιακὸ περιεχόμενο οὔτε συνθήκη εἰλικρίνειας. Ἡ προκαταρκτικὴ συνθήκη εἶναι ὅτι ὁ ὁμιλητὴς πρέπει μόνο νὰ ἔχει συναντήσει τὸν ἀκροατὴ καὶ ὁ οὐσιώδης κανόνας εἶναι πὼς ἡ ἐκφώνησίς του ὑποδείχνει εὐγενικὴ ἀναγνώριση τοῦ ἀκροατῆ.

Λοιπὸν μιὰ πρόταση γιὰ παραπέρα ἔρευνα εἶναι νὰ γίνουν ὅμοιες ἀναλύσεις τῶν ἄλλων τύπων ἐλλεκτικῶν ἐνεργημάτων. Αὐτό, ὄχι μόνο θὰ μᾶς ἔδινε μιὰν ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν ποὺ θὰ ἦταν καθαυτὴ ἐνδιαφέρουσα, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγκριση τῶν διαφόρων ἀναλύσεων θὰ ἔκανε βαθύτερη τὴν κατανόησή μας τοῦ ὅλου θέματος καί, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, θὰ μᾶς ἔδινε μιὰ βάση γιὰ μιὰ πιὸ σοβαρὴ ταξινομήσις ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἀπὸ τὶς πρόχειρες κατηγορίες ὅπως ἀξιολογικὸς σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ περιγραφικὸς, ἢ γνωστικὸς σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ συγκινησιακὸς.

Μετάφραση: Π. Χριστοδουλίδης

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

assertion	κατάφαση
clause	ἀπλή πρόταση
expression	ἐκφραση
illocutionary act	ἐλλεκτικὸ ἐνέργημα
locution	φράσις, λεκτὸν
performative	ἐπιτελεστικὸς
perlocutionary act	περιλεκτικὸ ἐνέργημα
proposition	πρόταση
sentence	ἀπόφανσις
speech act	ὁμιλιακὸ ἐνέργημα
statement	δήλωσις
utterance	ἐκφώνημα, ρήσις

Σημειώσεις

1. 'Από τή συλλογή *Philosophy in America*, έκδ. Max Black (Allen & Unwin) 1965 σ. 221 - 39. Βρίσκεται και στη συλλογή: *The Philosophy of Language*, έκδ. J. R. Searle (Oxford Univ. Press, 1971) σ. 39 - 53. Τίτλος τοῦ πρωτότυπου: *What is a Speech Act?* Δημοσιεύεται με τήν ἄδεια τοῦ συγγραφέα.

2. Austin, *How to Do Things with Words* (Oxford 1962).

3. Αὐτή ἡ διάκριση ὑπάρχει στοῦ J. Rawls τὸ ἄρθρο 'Two Concepts of Rules', στὸ *Philosophical Review* 1955 καὶ στὸ ἄρθρο τοῦ J. R. Searle, 'How to Derive «Ought» from «Is»', *Philosophical Review*, 1964.

4. Τροποποίησα τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸ baseball ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας, στὸ ποδόσφαιρο, γιὰ νὰ εἶμαι πιὸ κατανοητὸς στὸν ἑλληνα ἀναγνώστη. [ΣτΜ]

5. Τὴ διατύπωση 'τὸ X λογαριάζεται ὡς Y', ἀρχικὰ μοῦ τὴ συνέστησε ὁ Max Black.

6. Στὴ ρήση "Υπόσχομαι ὅτι θὰ ἔρθω", ὁ μηχανισμὸς γιὰ τὴν ἐνδειξη τῆς λειτουργίας καὶ τὸ προτασιακὸ στοιχεῖο εἶναι χωριστά. Στὴν ἀπόφανση "Υπόσχομαι νὰ 'ρθῶ", ποὺ σημαίνει τὸ ἴδιο ὅπως καὶ ἡ πρώτη καὶ ποὺ παράγεται ἀπ' αὐτὴν με ὀρισμένους μετασχηματισμούς, τὰ δύο στοιχεῖα δὲν εἶναι χωριστά.

7. *Philosophical Review*, 1957.

8. Στίχος ἀπὸ τὸ *Wilhelm Meisters Lehrjahre* τοῦ Γκαίτε (*Liede 'Mignon'*, 3, 1) ποὺ ἀναφέρεται στὴν Ἰταλία. [ΣτΜ]

9. *Philosophical Investigations* (Oxford 1953), § 510.

10. Στὰ ἑλληνικὰ θὰ λέγαμε «Ἐχεις τὸ λόγο μου πῶς. . .» ἢ «Ὀρκίζομαι νὰ σοῦ βάλω μηδέν» ἢ κάτι παρόμοιο. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὰ ἐπόμενα παραδείγματα ὅπου τὸ ἀμερικανικὸ ἰδίωμα δὲν μεταφέρεται στὰ ἑλληνικά. [ΣτΜ]

11. Πρόσωπο στὸ ἔργο τοῦ Dickens 'Pickwick Papers' (1836-37) ποὺ ἀπὸ πομπώδης παλιάτσος ἐξελίσσεται σὲ γενναιόδωρο καὶ ἀξιοσέβαστο γηραιὸ εὐγενῆ. [ΣτΜ]